"Vi tror på brorskap mellom menneskene"

Taler	Dato	Sted
Gunnar Jahn	10 desember 1961	Oslo Rådhus

Omstendigheter
Tildeling av Nobels fredspris til Albert John Lutuli

I år deler Det Norske Stortings Nobelkomité ut to fredspriser. Prisen for 1960 blir gitt til Albert Lutuli, prisen for 1961 til Dag Hammarskjöld post mortem.

Disse to personligheter er i mangt og mye svært forskjellige. Albert John Lutulis livsstil og virke er formet av det afrikanske stammesamfunn og kristendommen, Dag Hammarskjölds helt ut av den vestlige verdens kultur. Lutuli har hatt og har sitt virke innen eget land, Dag Hammarskjöld hadde sitt virke i det internasjonale miljö. Og dog hvor ulike de to var, de hadde ett felles: De kjempet begge for at rettstanken skulle slå rot både hos det enkelte menneske, innen det enkelte folk og folkene i mellom, eller vi kan si det slik: De kjempet for det som har fått sitt uttrykk i erklæringen om menneskerettighetene i De forente Nasjoners charter.

Albert John Lutuli er födt i 1898. Han er av hövdingslekt innen en gren av Zulufolket, men ble gjennom sin skolegang og senere utdannelse preget av kristendommen, fôrst gjennom den amerikanske misjonsskolen han gikk på i de tidlige ungdomsår, senere gjennom sin utdannelse til læreryrket. Etter å ha tatt eksamen ved Adams College i Natal ble han lærer ved dette college, hvor han blant annet underviste i Zulufolkets historie. I de 17 år han var lærer, tok han ikke del i politikken i Sör-Afrika.

I 1935 skjedde en stor endring i Lutulis liv da han ble kalt til hövding for sin stamme. Valget av en hövding må godkjennes av staten, og staten lönner ham. Det er grunnen til at regjeringen kunne avsette Lutuli i 1952. Disse 17 år som hövding brakte ham i daglig kontakt med de enkelte mennesker i stammesamfunnet. Under den tid han var hövding, tok han også aktivt del i den kristne kirkes arbeid, både i Sör-Afrika, i India og i Sambandsstatene.

Som lærer og senere hövding utförte Lutuli et stort arbeid. Han tok sine plikter som hövding alvorlig og ble avholdt av stammen. Han sökte å forene den gamle kultur med kristendommen og tok seg også av stammens ökonomi, (blant annet ved å innförere nye ökonomiske metoder for sukkerdyrkningen). Om denne tiden sier han selv:

«För jeg ble hövding hadde jeg vært skolelærer i 17 år. I de siste ca. 30 år har jeg med stor iver og tålmodighet arbeidet for å öke mitt folks velstand og fremme et godt forhold mellom det og andre raser i vårt blandede sör-afrikanske samfunn. I dette arbeid har jeg bestrebet meg på å följe den moderate linje. I löpet av dette lange tidsrom har jeg år etter år med glede daglig brukt timer av min tid til arbeid i kirkelige organisasjoner som The Christian Council of South Africa, The Joint Council of Europeans and Africans (og det nå opplöste Native Representative Council).»

Men det var hverken hans virke som lærer, hövding eller hans arbeid i de kristne organisasjoner som brakte ham inn i sentrum av det som har vært hans innsats i etterkrigstiden.

Det som forte Albert John Lutuli bort fra dette mere stille og oppdragende virke og inn i politikken, var det ökende press den herskende hvite rase övet overfor folk av annen rase i Sör-Afrika. I 1944 ble han medlem av organisasjonen The African National Congress, stiftet i 1912. I 1952 ble han dens president, som han var inntil Congressen ble forbudt i 1960. Det er först og fremst for hans arbeid i denne tid - fra 1940-årene og opp til nu - at vi hedrer ham idag.

For å kunne få noen idé om Lutulis innsats, må vi vite noe om det samfunn han har virket i. Den hvite befolkning i Sör-Afrika kom dit ned i siste halvpart av det 17de århundre. Da begynte innvandringen, först av en del franske hugenotter, senere av hollandske bonder. De brot land og etterkommerne av dem - boerne - har levet der siden den gang. De foler landet som sitt fedreland. De har intet annet. De engelske innvandrere kom först mot slutten av det 18de århundre, og de beholdt en nær forbindelse med England. De förste innfödte som de hollandske nybyggere mötte, var hottentottene og buskmennene. Hottentottene er nu så å si forsvunnet som ren rase i Sör-Afrika, men de har gjennom blanding, dels med européere og dels med andre raser, satt sitt preg på

den befolkningsgruppe som kalles the coloured people. Da boerne trakk innover i landet, motte de andre innfodte stammer, först og fremst zuluene, kom i krig med dem og seiret over dem. Disse stammer utgjör den overveiende del av befolkningen i Sör-Afrika idag. I tidens löp kom andre raser til. Hollenderne förte over en del malayer fra Ostindia som slaver, engelskmennene indere for å arbeide på sukkerplantasjene. I det 19de århundre dannet det seg to samfunn: Boerrepublikkene Transvaal og Oranjefristaten og den engelske kolonien i Sör-Afrika, begge behersket av de hvite. Ved århundreskiftet stötte de to samfunn sammen i boerkrigen 1899-1902, som England til slutt vant. Det endelige resultat var at Sör-Afrikaunionen ble opprettet som en selvstendig britisk dominion i 1910. Men verden hörte ikke på den tiden mye om forholdene mellom hvite og ikke-hvite.

I de femti år som er gått siden den gang har Sör-Afrika, som mange andre land, utviklet seg fra et jordbrukssamfunn til et samfunn hvor bergverk, industri, handel og annen virksomhet er blitt det viktigste. Som i andre land av denne type har den befolkning som bor i byene, vokst sterkt.

Idag bor det i Sör-Afrika vel 14.7 millioner mennesker, av disse er ca. 3.3 millioner hvite. Av resten er 9.6 millioner africans, ca. 0.4 millioner asiater - vesentlig indere, 1.4 millioner av blandingsrase (the coloured people). Av de 9.6 millioner africans bor ca. 3.3 millioner i de hvites landbruksområder - en stor del som landarbeidere på de hvites farmer - 3.7 millioner i reservatene for the africans og 2.6 millioner i byene.

Selv om enkelte av disse tall bare er anslag, gir de likevel et bilde av et samfunn hvis ökonomi og med det dets fremtid er avhengig av et samarbeid mellom alle raser. Tallene er et uttrykk for at folk fra alle de ulike raser har tatt del i å bygge opp samfunnet. De hvite har ikke kunnet gjöre det alene. Slik er virkeligheten. Men hvordan er den ikke-hvite befolknings stilling?

I dette samfunnet har de ikke-hvite ingen rett til å ta del i statens styre. De er diskriminert rettslig, ökonomisk og sosialt. Og denne ulike behandling av hvit og ikke-hvit har tiltatt sterkt i etterkrigstiden. De som nu styrer har som mål å trekke et skille mellom to samfunn - de hvites og de ikke-hvites - til tross for at den faktiske utvikling mer og mer har vist at hele samfunnet er bygget opp ved hjelp av alle rasers arbeid. Jeg kan ikke her komme inn på det nett av lover som er gitt for å gjennomföre skillet mellom hvit og ikke-hvit. Disse lovene tar sikte

på å binde og regulere alt i den ikke-hvites livsførsel. Han har ikke stemmerett, han er ikke med på å bestemme noe om seg selv, gjennom passordningen er han blitt berövet ikke bare sin rett til å bosette seg der han vil, men også til å velge arbeidsgiver, han er så å si rettslös overfor politiets inngrep, enhver seksuell forbindelse mellom hvit og ikke-hvit er straffbar for begge parter, han har ikke rett til den samme skolegang og utdannelse som den hvite. En kristen african får mangen gang ikke lov til å dyrke sin Gud under samme tak som en hvit kristen. Kort sagt, den ikke-hvite blir behandlet som en rase som skal holdes nede.

Er det da underlig at de ikke-hvite har protestert mot å bli behandlet slik? Det som er underlig er at denne protest ikke har vært fulgt av voldsomheter fra de ikke-hvite. Deres tålmod er merkelig, deres moralske styrke i sin kamp stor.

Den ulike behandling av hvit og ikke-hvit var årsaken til at de ikke-hvite africans i 1912 stiftet organisasjonen The African National Congress. De som tok initiativet var de ikke-hvite africans som hadde fått höyere utdannelse, enten i utlandet eller hjemme den gang det ennu var anledning til det. Den förste tid tok The African National Congress sikte på å påvirke utviklingen gjennom petisjoner og deputasjoner til myndighetene, men da dette ikke hjalp og nye lover mot de ikke-hvite ble vedtatt, forte det til at The African National Congress' kamp ble mer aktiv, særlig fra 1949 av. Det er fra midten av 1940-årene Lutuli tar del i dette arbeide. Han blir medlem av Kongressen i 1944. Han kom inn i styret for avdelingen i Natal i 1945, i 1951 ble han president for Natalavdelingen, i desember 1952 ble han president for hele The African National Congress og var dette til den ble forbudt av regjeringen i 1960.

Det er i denne tid under overgangen til större aktivitet bygget på boikott, ulydighetskampanjer og streiker at Lutuli kommer til å sette sitt preg på The African National Congress. Han sier selv at The African National Congress aldri har fattet noen uttrykkelig beslutning om at kampen skal være ikke-voldelig, men faktisk har kampen vært fort med fredelige midler, og Kongressens styre har alltid gått inn for dette, og Lutuli selv har hele tiden tatt bestemt avstand fra å bruke vold. Han har innen Kongressen hatt å kjempe med motstand fra to kanter: de eldre som holdt på den mere passive linje, og de - först og fremst de yngre - som har sett det som sitt mål å gjöre Sör-Afrika til en helt ikke-hvit stat.

Det at han tok del i The African National Congress' mere aktive kamp gjorde at

regjeringen i 1952 stilte ham overfor valget mellom å være hövding eller med i Kongressen. Han avslo å trekke seg tilbake som hövding - og også å stanse sitt arbeid i Kongressen. Han ble straks etter avsatt som hövding. Da sendte han ut den viktige erklæring som har overskriften: «The Chief speaks», hvor han slutter med ordene: The Road to Freedom, is Via the Cross. Her sier han:

«Hva har så resultatet vært av mange års moderat kamp? Har dette blitt mott med toleranse eller moderasjon fra regjeringens side, likegyldig om den har gått utfra Det nasjonale eller Det forente parti? Nei! Tvert om. I löpet av de siste 30 år har vi opplevd å få lover som har begrenset våre rettigheter på alle områder: ikke tilstrekkelig landområde å leve i, det som var vårt störste aktivum, husdyrbestanden, blir stadig mindre, hjemmene har ingen sikkerhet lenger. Vi har intet anstendig lönnsomt arbeid. Flere og flere restriksjoner i vår bevegelsesfrihet blir vi utsatt for gjennom passene. Portforbud, stadig nye kontrollforanstaltninger. Kort sagt, vi har i disse årene vært vitne til stadig större krav om underkastelse for å sikre og beskytte de hvites overherredömme.

Det er på bakgrunn av dette at jeg med en sterk fölelse av ansvar under Den afrikanske nasjonalkongress' auspisier har forenet meg med mitt, folk i den nye ånd som beveger dem idag, og som forlanger åpen og direkte motstand mot urettferdighet på en bestemt, men ikke voldelig måte.

Den afrikanske nasjonalkongress og dens passive, ikke-voldelige kamp, kan nok være plagsom for regjeringen. Men denne kamp er ikke revolusjonerende fordi den ikke tar sikte på å kullkaste det nåværende statssystem, men den går bare sterkt inn for at alle deler av samfunnet skal ta del i landets styre, basert på likhetsprinsippet.

Lover og forhold som tar sikte på å forringe menneskets personlighet gitt oss av Gud, enten denne nedverdigelse skjer av staten eller av andre individer, må en uten opphold motarbeide i den ånd som St. Peter viste da han sa til sin tids herskere: Skal vi adlyde Gud eller mennesker? Ingen kan benekte at så langt det gjelder de ikke-hvite i Sör-Afrika finnes det i overflod lover og forhold som nedverdiger personligheten. Enhver hövding som er sin stilling verdig, må uten frykt kjempe imot den slags nedverdigende forhold og lover. Det er ikke til å unngå at noen individer og noen familier må gå i spissen i arbeidet for friheten og lide for den: The Road to Freedom is Via the Cross.»

I 1952, etter at han var avsatt som hövding og ble president for The African National Congress, ble han forbudt å reise utenfor sitt hjemsted i 2 år. I 1954 reiste han til Johannesburg for å tale på et möte som var kalt sammen for å protestere mot tvangsflytting av fargede fra Sophia- town til Meadowsland. Han fikk ikke tale og fikk igjen reiseforbud for 2 år. Så ble han arrestert i 1956 sammen med 155 andre, anklaget for höyforrederi. Anklagen mot ham og 64 andre ble trukket tilbake i 1957. Resten ble frikjent i 1961. I 1959 tok Lutuli del i flere massemöter, men så fikk han igjen reiseforbud, denne gang for 5 år. I 1960 var den store massedemonstrasjon mot passordningen som förte til hendingene i Sharpeville, hvor politiet åpnet ild mot massene. Det var ikke få som ble drept og såret. Det ble innfort unntakstilstand, og mange ble arrestert. Lutuli, som var innkalt som vitne under den forrederiprosess som hadde fortsatt siden 1956, ble også arrestert denne gangen, men snart igjen sluppet fri for å fortsette som vitne under prosessen. I det siste året har han levet i sitt hjem, han har forbud mot å bevege seg utenfor sin landsby og mot å ta del i möter. Han er nå heller ikke lenger president for The African National Congress da denne organisasjonen - som for nevnt - ble opplöst ved et vedtak av regjeringen i april 1960.

Han lever nu i sin landsby, er som sagt forbudt å reise og ta del i möter, men han holder fast ved sin linje og gir uttrykk for sin mening i artikler i avisen Post. Like for han fikk reiseforbud i desember 1959, året for Sör-Afrikaunionen kunne feire femtiårsdagen for sin eksistens, skrev han til South Africa Institute of Race Relations en lang artikkel som bærer tittelen «Fifty Years of Union - Political Review». Denne gir så vidt jeg har kunnet bringe på det rene det mest inngående og klareste uttrykk for hans syn på den linje som regjeringene i Sör-Afrika har fulgt.

Hans angrep på den sör-afrikanske regjerings politikk i dette oppsettet er mer detaljert, og kraftigere enn för. Nytt er hans omtale og angrep på apartheid-politikken og dens plan om at det ikke-hvite samfunn skal utvikle seg etter sine egne linjer. Han spör: Hvem har trukket opp linjene? Svaret blir ikke dem som skal fölge dem: de ikke-hvite, men de hvite som styrer. De ikke-hvite har ingen rettigheter. Det er derfor ikke grunn for dem til å glede seg over eller ta del i feiringen av femtiårsdagen, sier han. Det eneste de ikke-hvite har å gjöre er hver og én å arbeide med mot og tålmod for at en skal få frihet og demokrati for alle.

Siden han skrev dette, er Sör-Afrika blitt republikk og ikke mere medlem av Det

Britiske Samveldet, men det har ikke bedret forholdet mellom hvit og ikke-hvit, og det har heller ikke endret noe i Lutulis linje.

Det mest konsentrerte uttrykk for det syn han alltid har hevdet, gir han i et brev til statsminister Strijdom. Han sier der:

«Vi tror på et samfunn der de hvite og ikke-hvite i Sör-Afrika kan leve i harmoni og arbeide for vårt felles fedreland og dele likt de livets goder som vårt land kan gi oss i overflod.

Vi tror på brorskap mellom menneskene og på respekten for enkeltmenneskets verdighet. Min kongress har aldri gitt uttrykk for hat mot noen rasegruppe i Sör-Afrika.»

Gang på gang gjentar han dette like til idag.

Det er en fast og uendret linje i hans arbeid. Aldri har han latt seg friste til å kjempe for sin rase med voldelige midler. Intet har kunnet bringe ham ut av balanse. Dertil er troen hos ham på at man ikke må anvende terror og vold for dypt rotfestet. Han har heller aldri fölt eller reist noe hat mot den hvite mann.

Albert Lutulis kamp har vært fört innen eget land. Men de perspektiver hans kamp reiser, förer langt videre. I den ligger det et bud til alle dem som kjemper og arbeider for å få menneskeretten respektert både innen landene og landene i mellom.

En kan spörre seg selv: Skal det bli den ikke-hvite rase i Sör-Afrika som gjennom sin lidelse, sin nedverdigelse og sitt tålmod kommer til å vise andre folk at menneskeretten kan vinnes uten vold, en vei vi européere nok bekjenner oss til både intellektuelt og emosjonelt, men som vi gang på gang har forsyndet oss mot?

Skjer det at den ikke-hvite befolkning i Sör-Afrika kommer til å reise seg av sin fornedrelse uten at det anvendes terror og vold, vil dette först og fremst være Lutulis verk, denne ranke, uredde förer som i kraft av sin höyt etiske personlighet har evnet å samle sitt folk om denne linje, han som gjennom hele sin modne alder har satset alt og tålt alt uten å bli bitter og uten at det har ledet til at hat og aggresjon har inntatt nestekjærlighetens plass i hans sinn.

Men skulle likevel den dag komme at den ikke-hvite rases frihetskamp i Sör-Afrika kommer til å drukne i blod, da lyder ikke lenger Lutulis stemme. Men minnes ham da, og glem det aldri: Hans vei var urokkelig og klar. Han ville det ikke slik.

Vi reiser oss alle og hilser Albert John Lutuli i stillhet og dyp ærbödighet.

Kilde
Les Prix Nobel 1960-61, s. 56-63.

Emneoversigt
Apartheid, Hyllest, Nobelpris, Nobels fredspris, Nobeltale, Rasisme

URI
https://www.virksommeord.no/tale/vi-tror-pa-brorskap-mellom-menneskene